

Summary. Klymenko (Syniook) G. A. Leonid Pervomaysky's and Arseny Tarkovsky's epistolaries: comparative and typological aspect. *The comparative analysis of Leonid Pervomaysky's and Arseny Tarkovsky's correspondences as writers of broad spiritual horizons is studied in the article; analogies and differences in content and form of their epistolary texts are delineated. Much attention pays to value of correspondence in writers' life, their epistolary relations as outside-eyes communication, «existential communication» are analyzed.*

Keywords: epistolary, correspondences, letter, epistle, epistolary self-portrait, existential communication.

УДК 821.161.2-4.09

Олег ПАРИЦЬКИЙ

ДІАЛОГІЗОВАНІ СПОГАДИ «З МАТІР'Ю НА САМОТІ»: ПОСТАТЬ ВАСИЛЯ СИМОНЕНКА КРІЗЬ ПРИЗМУ ЧАСУ

У статті на матеріалі діалогу-спогаду «З матір'ю на самоті» у бесіді поета М. Сома та матері В. Симоненка Ганни Щербань уточнюються маловідомі факти біографії митця, з'ясовуються обставини написання окремих віршів, визначається їхня художня та естетична цінність. Крізь призму різномірного мемуарного матеріалу деталізується творчий профіль автора у контексті доби.

Ключові слова: діалогізовані спогади, мемуари, інтерв'ю, інтерв'юер, інтерв'юент, творча біографія.

Постановка проблеми. Різноманітна творча спадщина В. Симоненка становить широке поле для багаторівневих наукових досліджень. Літературознавці, звертаючись здебільшого до суспільно-політичної діяльності та поетичної спад-

щини митця, акцентуються на поетикальних і текстологічних особливостях його доробку, визначають риси індивідуального стилю, з'ясовують роль автора у русі опору 60-х років ХХ століття. Однак досі поза увагою дослідників залишався широкий мемуарний масив – різноаспектні спогади про поета, які, беззаперечно, визначають художній обрис автора, підтверджують біографічну основу багатьох його віршів. У цьому ключі надзвичайно інформативним видається діалог-спогад «З матір'ю на самоті», записаний з уст матері В. Симоненка Ганни Щербань однокурсником та письменником Миколою Сомом і доповнений його власними мемуарними свідченнями про поета-шістдесятника. В розмові співбесідники охоплюють ключові віхи життєвого і творчого шляху В. Симоненка, доповнюють їх маловідомими важливими фактами біографії, з'ясовують обставини написання окремих віршів. Разом цей мемуарний матеріал дозволяє віддзеркалити особистісні вподобання автора, його художні смаки, а відтак увиразнити його творчий профіль у контексті епохи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Творчість В. Симоненка з часів настання української незалежності постає предметом наукових студій відомих літературознавців, зокрема І. Дзюби [5], М. Жулинського [6], Н. Зборовської [8], В. Моренця [15], В. Пахаренка [16], В. Поліщука [17], Є. Сверстюка [18], Л. Тарнашинської [21], А. Ткаченка [22, 23] та ін. дослідників. У їхніх працях розглядаються різнобічні аспекти творчого ідіостилу митця, на цьому матеріалі з'явилися наукові монографії та навчально-методичні посібники, проте не дослідженим залишається різномірний мемуарний масив про В. Симоненка, який доречно вважати фундаментальною основою для осягнення цілісної життєво-творчої біографії поета. Наразі у літературознавчій науці немає наукових праць, які б торкалися розлогого аналізу мемуарних матеріалів про нього, лише окремі вкраплення відстежуємо у доробку зазначених авторів, використаних як цитати на підтвердження власних наукових умовиводів у ході критичного розгляду різножанрової творчості автора. Відтак нагальною

є наукова необхідність у літературознавчому аналізі спогадів про В. Симоненка, визначення їхньої художньої якості та ролі в правдивому прочитанні творчості митця. Об'єктом дослідження цієї статті став діалог-спогад «З матір'ю на самоті», авторами якого є мати поета Ганна Щербань та його однокурсник письменник Микола Сом.

Мета статті. На матеріалі діалогізованих спогадів «З матір'ю на самоті» з'ясувати маловідомі факти із життєтворчої біографії В. Симоненка, які дозволяють деталізувати художню біографію поета, увиразнити його творчий профіль у контексті епохи.

Виклад основного матеріалу. Спогади поета Миколи Сома, змодельовані як інтерв'ю з матір'ю Василя Симоненка Ганною Федорівною Щербань, не належать до традиційних. Їхню жанрову природу варто визначати через синтез теоретичних напрацювань із документалістики та журналістики, вичленення концептуальних особливостей та художньої природи обох. Літературне начало тут тісно переплітається із предметом журналістської творчості і розмежувати їх занадто складно. Такий симбіоз дозволяє виробити методологічні підходи до оцінки цього літературного явища для того, щоб точніше представити читачеві творчий профіль автора на тлі покоління, визначити його мистецькі вподобання й смаки, реакцію на суспільно-політичні події. Як слушно зазначає німецький вчений Вальтер фон Ла Рош, «інтерв'ю про особу має на меті представити співрозмовника, тобто через відповіді на запитання змалювати портрет людини» [2, 134]. Співбесідники в розмові про Василя Симоненка його образ доповнюють достовірними маловідомими загалу фактами про дитинство і ранню юність із їх розлогою характеристикою та деталізацією, визначаючи в такий спосіб фактори, які безпосередньо впливали на формування його світогляду і творили його як поета.

Вперше інтерв'ю-спогад М. Сома «З матір'ю на самоті» зі значними купюрами був надрукований напередодні горбачовської перебудови у часописі «Дніпро» за 1985 рік. Тоді ім'я

В. Симоненка лише проривалося крізь ідеологічну завісу і ще залишалося маловідомим для широкого кола читачів. У наступне видання 1990 року [9] не ввійшли вирізані цензурою правдиві факти із його творчої біографії, що вказувало на неповноту сприйняття його художнього образу. І лише в умовах зняття ідеологічних табу спогади були надруковані у первісному вигляді [20], що дозволило скласти об'єктивну оцінку про них.

Досі спогади не потрапляли у поле зору літературної критики, хоча значущість їх для розкодування творчого феномену митця незаперечна. Зважаючи на манеру викладу мемуарного матеріалу, який подається у формі діалогізованої розмови Миколи Сома із матір'ю В. Симоненка, доречно авторство приписувати їм обом. Виступаючи як інтерв'юер, М. Сом одночасно постає і як інтерв'юєнт, автор спогадів. Вклинюючись у розмову матері, він доповнює її розповідь подробицями із життя сина. Це стосується, зокрема, київського періоду, їхньої дружби упродовж навчання в університеті. Натомість мати, постаючи у ролі респондента, побіжно виконує функції інтерв'юера. Російські журналістикознавці Г. Мельник та С. Тепляшина таку форму діалогу визначають як вільне інтерв'ю, оскільки «журналіст може змінювати як і самі запитання, так і свою роль у ході бесіди – залишатися слухачем або вступати у дискусію» [13, 20]. Результатом такої бесіди є портретне інтерв'ю, якому властиве оприлюднення ключових моментів із біографії В. Симоненка з коментуванням знакових у його долі подій і явищ.

У журналістикознавстві інтерв'ю визначається як «жанр журналістики, розмова журналіста з відомою або просто обізнаною у якійсь справі людиною переважно на значущу тему, призначена для оприлюднення у мас-медіа» [8, 169]. Його необхідними складовими, зазвичай, є об'єкт комунікації, емоційні стосунки і специфічний контекст, що в результаті сприятиме досягненню кінцевого результату – збору нових відомостей й з'ясування важливої інформації про суб'єкта. З-поміж методів журналістської творчості розрізняють кіль-

ка жанрових різновидів інтерв'ю, а саме: інтерв'ю-діалог, інтерв'ю-повідомлення, інтерв'ю-анкета, інтерв'ю-нарис, інтерв'ю-роздум тощо. Літературознавча наука застосовує їх для оприлюднення особливостей та специфіки творчої майстерні письменника для увиразнення його манери письма, авторського індивідуального стилю з метою пролити світло на маловідомі й невідомі сторінки його біографії.

У спогадах «З матір'ю на самоті» найвиразніше проглядаються ознаки діалогу-інтерв'ю, характерною прикметою якого є розмова двох або кількох осіб, що ведеться між ними нарівні, проте ініціюється інтерв'юером. На різних етапах бесіди виокремлюються риси інших жанрових різновидів, зокрема інтерв'ю-нарису, інтерв'ю-роздуму та інтерв'ю-повідомлення. Однак межі між ними встановити складно, взаємонакладаючись, вони досить вдало взаємодіють між собою. Спогади носять наративний характер, їхня мета – у хронологічній послідовності охарактеризувати віхи життя і творчості В. Симоненка, виокремити основні етапи його біографії, деталізувати їх. Слушно зазначає, налаштовуючись на бесіду, Микола Сом: «Поет не існує без своєї біографії. А Василева біографія – це доля всього воєнного і повоєнного покоління. Отже, потрібні деякі подробиці про його дитинство, шкільні роки, перші вірші, університет і Черкаси» [20, 13]. Відтак хронопис поетового життя зіставляється із суспільно-історичним процесом і виявляє внутрішні і зовнішні чинники його поведінки.

Діалог ведеться за задалегідь вибудованою схемою: у розмові матері із М. Сомом чітко проглядається життєтворчий шлях В. Симоненка – напівсирітське повоєнне дитинство, навчання у школі та університеті, журналістська діяльність у черкаських часописах, зв'язок із шістдесятниками, рання смерть й посмертне визнання. Увага співрозмовників акцентується на поворотних епізодах життя поета, його емоційних переживаннях та життєвих враженнях.

Спонукаючи матір до відкритого діалогу, М. Сом розмірковує про значущість В. Симоненка в українській культурі,

у літературі зокрема. Він вдається до цитатій схвальних відгуків про його творчість авторитетного письменника О. Гончара, який влучно охарактеризував митця «витязем молодой української поезії» [4, 507]. Бесіда набуває цілковитої відвертості і доброзичливості, змушує обох саморозкриватися. М. Сом дошукується в матері джерел, які склали основу поетичного таланту сина. Колоритним із її розповіді постає образ діда Федора Трохимовича Щербаня, людини інтелігентної, освіченої, авторитетної у селян, із чіткою громадянською позицією. Він найбільше долучився до формування світогляду В. Симоненка, замінив хлопцеві батька, «був не тільки порадиником, а й натхненником майбутнього поета» [20, 15], «першим Василевим другом і наставником» [20, 14]. Дід багато читав, знався на українському фольклорі, розповідав онуку силу-силенну народних казок, легенд, переказів, які змалечку формували його естетичні смаки та поетичну сутність. Крізь призму цього образу М. Сом намагається осмислити поведінку В. Симоненка у різних життєвих ситуаціях, з'ясувати мотиви, проаналізувати світогляд.

У спогадах наявна акцентуація на деталях, штрихах до портретної характеристики діда, які є надто важливими для розкодування творчого феномену В. Симоненка. Як приклад, мати оповідає, що дід проштудіював Василеві шкільні підручники, а в середовищі сільських школярів це породжувало сміх і жарти: «Дід Щербань до екзаменів готується». Справжнє його єство вона передає словами: «Він не любив дурної балаканини і дорожив словом, наче добрим людським ділом» [20, 16]. Дід заклав у свідомості внука основи добропорядності, твердості у відстоювання життєвих переконань, вміння об'єктивно реагувати на реалії часу. В автобіографічній новелі «Дума про діда», написаній за півтора роки до ранньої смерті, автор, зміщуючи часові площини, повертається у дитинство і вказує на пряме перетікання дідової внутрішньої енергії у його поетичну й громадянську сутність: «І колись обов'язково проснеться в його (Василевій – О. Р.) душі дідова краса і живитиме його дідова мудрість і дідова

мова» [19, 414]. Образ діда В. Симоненко увіковічив у поезії «Дід умер», наголосивши на його постійній всеприсутності у житті і творчій долі онука. У поезії простежуються есхатологічні мотиви, автор вірить у вічне дідове життя в потойбіччі, наголошує на непроминальності його образу:

Його думи нехитрі
додумають внуки,
і з очей ще віки променітимуть в них
його пристрасть і гнів,
його радощі й муки,
що, вмираючи,
він передав для живих [19, 178].

Нагомість всуціль у негативних тонах Симоненко змальовує батька, який покинув його напризволяще у малолітньому віці. В інтерв'ю М. Сом делікатно торкається цього болючого питання, проте мати не вдається до деталізації подробиць, лише з боєм висновує, що був «то не батько, а вітер, прилетів – і полетів, а нам із малим Васею завдав багато болю і клопоту» [20, 21]. Сом переповідає відомий йому випадок, який трапився у черкаський період життя поета: до нього, вже дорослого, заявився батько. Василь великодушно прийняв тата, частував, запропонував нічліг, а вранці виповів йому з дитинства накипільний біль: «А тепер, батьку, будьте здорові. Ви пізно прийшли до мене. Я в дитинстві виглядав вас кожної днини...» [20, 21]. Свої ранні життєві переживання поет трансформує у сьогодні вже хрестоматійні вірші «З дитинства», «Кривда», у яких особливо болісно терзається відсутністю батька, а його образ сприймає як нереалізовану дитячу мрію. Душевний дитячий біль компенсує дідовим словом, наукою, досвідом і завдячує за життєві дороговкази. Йому й матері він засвідчує свою невіддільність і глибoku повагу:

В мене була лиш мати,
Та був іще сивий дід, –
Нікому не мовив «тату»
І вірив, що так і слід [19, 103].

Характерною особливістю спогадів «З матір'ю на самоті» є вплітання у їхню канву віршів поета. Як підтвердженням власних думок в інтерв'ю-спогаді ними користаються обидва співрозмовники. У поетапному розмірковуванні над життям і творчістю В. Симоненка ці цитації сприймаються як влучне доповнення й своєрідний підсумок бесіди, перехід від однієї думки до іншої. Наприклад, розповідаючи про труднощі повоєнного часу – голодне дитинство, тяжка праця на колгоспному полі, відсутність нормальних умов для навчання у школі – автори єдині в думці, що такої долі зазнали митці, представники покоління, – Ліна Костенко, Борис Олійник, Петро Засенко, Іван Драч, відтак ця тема одна із ключових у їхній творчості. На думку М. Сома, найвиразніше ці мотиви звучать у Симоненковому вірші «Жорна», у якому від імені своїх ровесників поет звеличив звичайнісіньку Людину, що непосильною працею здолала повоєнну розруху. До болю правдиво звучать його слова: «Цілую руки, / що крутили жорна / у переддень космічної доби» [19, 198]. Твір постав на достовірних життєвих фактах. Зі слів матері: «Коли я уперше прочитала цей вірш, то дуже розхвилювалася і заплакала, бо там усе – правда. Ми з Васею не раз ходили до сусідів, у кого були жорна, щоб змолоти хоч трохи борошна на якісь клецики або деруни» [20, 23]. Свої розповіді мати підкріплює поетичними рядками із «Жорен», засвідчуючи суголосність авторового художнього мислення із реаліями повсякденної дійсності, акцентує на його невіддільності від страдницького життя народу. Вклинюючись у розмову Микола Сом, ясно цитує рядки із обговорюваної поезії.

Чимало віршів, цитованих співрозмовниками у діалогозованих спогадах, В. Симоненко вибудував на правдивій життєвій основі. Зокрема, це стосується вірша «Баба Онися», у якому поет возвеличує буденний подвиг простої селянської жінки, котра, втративши на війні трьох своїх синів, залишилася взірцем моральної чистоти і досконалості. Цей поетичний образ – реальний життєвий прототип. «А вірша про себе знала і баба Онися, – ділиться спогадами Ганна Щербань. –

Біівчани розказують, як сільські школярйки прибігли до неї із тою газетою, де були Василеві вірші і його портрет. Як почула стара Онися вірша про себе, то заплакала-заридала над газетою, а потім поцілувала Василів портрет і тихенько сказала: «Спасибі тобі, Васю, що уважив стару Онисю...» [20, 32]. Документальні підтвердження відстежуємо й у поезії «Піч», в якій відтворена важка доля української жінки, зокрема й матері, в інших віршах, що є беззаперечним свідченням автобіографічної основи творчості поета.

Окремою сторінкою спогадів є студентське життя В. Симоненка. Київський університет, у якому на факультеті журналістики він навчався, постає як своєрідний оазис вільнодумства. Саме у його стінах сформувалося осердя майбутнього шістдесятництва. Тут серед запальних дискусій та творчих диспутів під керівництвом досвідчених наставників гранилися літературні таланти. Мати з вдячністю зазначає: «Вася дуже гордився тим, що навчався у Шевченковому університеті. Я навіть не уявляю, де б він ще стільки розуму взяв...» [20, 39]. У розмові про студентське життя поета роль інтерв'юйованого перебирає Микола Сом, оскільки упродовж періоду навчання вони залишалися добрими друзями, ділилися радіщами і злигоднями. На запитання матері про подробиці студентських буднів Микола Сом змальовує панорамну картину тогочасних студентських реалій: розкутість поетичного мислення, пошук власного поетичного стилю, незалежність життєвої позиції. Молоді автори своїм поетичним словом рівнялися на вже визнаних у літературі старших університетських колег письменників-романістів Ю. Мушкетика та В. Шевчука. Літературне середовище формувалося серед авторів-початківців, які натеper стали визнаними літературними класиками, – Т. Коломієць, Н. Кашук, Б. Олійника, І. Драча, В. Підпалого, С. Тельнюка, П. Засенка, М. Сингаївського, О. Лупія, В. Забаштанського, Д. Онковича. М. Сом підкреслює унікальність непересічних творчих особистостей, які тут навчалися: «Тільки з нашого курсу – випуску 1957 року – в українську літературу прийшли мої

та Симоненкові друзі: незабутній повістяр Віктор Близнець, наші відомі публіцисти Анатолій Москаленко, Борис Рогоза, Вадим Решетиллов, Валерій Князюк, чудові гумористи Юрій Ячейкін, Іван Шпиталь, Іван Дубенко, дитячий письменник Іван Сподаренко, романіст Іван Чехун, перекладач Анатоль Перепада, оповідач Микола Будник та Василь Костюк... До цього дружнього студентського товариства слід додати також наших гуртожитських сусідів – класика білоруської літератури Володимира Короткевича та нашого найпершого критика і літературознавця Анатолія Шевченка...» [20, 34].

Ранні вірші В. Симоненка одразу були поміченими у студентському літературному середовищі. Поет буквально виривався із прокрустового ложа соцреалізму, його голос зазвучав надто виразно, руйнуючи усталені догми і стереотипи. Микола Сом деталізує подробиці того часу, називає найближчих друзів, з-поміж яких майбутній перекладач Анатоль Перепада, популяризатор творчості Симоненка за кордоном. Микола Сом згадує, що поет зі своїми віршами не виставлявся напоказ, «приблизно до третього курсу мало хто знав про те, що Симоненко пише прекрасні поезії» [20, 33]. За людські якості і природне володіння словом його обрали головою університетської літературної студії імені Василя Чумака, якою опікувалися визнані літературні класики Павло Тичина, Максим Рильський, Остап Вишня, Андрій Малишко. У становленні поетичної сутності Симоненка вагому роль відіграв Володимир Сосюра, якого він, зі слів матері, називав літературним батьком. Сосюра першим привітав молоду літературну зміну, даючи дорогу у літературу Василю Симоненку, Борису Олійнику, Тамарі Коломієць, Василю Діденку, Миколі Сому, звернувшись до них привітальним посланням «Любій юні». Інтерв'юер фіксує цю подію 1957 роком і коментує її так: «Тоді наша університетська багатотиражка «За радянські кадри» вийшла не звичайною газетою, а поважною брошурою, де на першій сторінці друкувалося привітання Сосюри, а далі вірші (тільки вірші) і портрети університетських поетів. Ото радості було!» [20, 43]. Незаперечна заслуга у її

виході належить В. Симоненку, який цілеспрямовано популяризував творчість своїх літературних побратимів.

Враховуючи час виходу у друк спогаду-інтерв'ю, наголо-симо на значних недомовках співрозмовників, без яких літе-ратурна біографія Симоненка була б неповною. Зокрема, не йдеться про демократичні процеси, пов'язані із хрущовським потеплінням, які мали позитивний вплив на розвій поетично-го таланту митця. Відтак не визначена його роль у шістдесят-ницькому русі, слабо окреслені літературні уподобання, гро-мадські діяння й коло мистецьких взаємин. Опущені важливі моменти, пов'язані зі зміною державницького курсу, зі згор-танням демократичних процесів, які збіглися із невиліковною хворобою поета і пришвидшили його ранню смерть. Учасники діалогу відсторонилися від розмови про участь В. Симонен-ка у діяльності неформального мистецького утворення Клубу творчої молоді, діяльними учасниками якого були І. Світлич-ний, А. Горська, М. Коцюбинська, Є. Сверстюк, В. Стус, Л. Семикіна, Г. Севрук, О. Заливаха, М. Лукаш, інші шіст-десятники, згодом переслідувані владою. Не прозвучало, що долучався поет до організації літературно-мистецьких вечо-рів, повернення із забуття заборонених письменників, по-їздок Україною із пропагандою національної ідеї, розшуку місць масових поховань жертв сталінських репресій.

Крізь мемуарний масив пробиваються лише поодинокі свідчення учасників діалогу, у яких йдеться про недолугість системи: безправну колгоспну дійсність, тяжке пригноблене становище селянина, перетворення нації в безлику безмовну юрбу, принижену людську честь і гідність (вірші «Злодій», «Я», «Жорна», «Піч»). Обережно зауважено, що більшість поезій В. Симоненка були заборонені і сприймалися як са-тира на радянську дійсність, а ті, що пробивалися у друк, виходили зі значними купюрами. Як відомо, вони з-поміж перших почали поширюватися у самвидаві й стали однією зі спонук до започаткування руху опору 60-70-х років ХХ ст.

Згадують співрозмовники і черкаський період життя й журналістської діяльності В. Симоненка. Цей короткотрива-

лий час особливо плідний для реалізації його творчих намірів. Збігається він із влаштуванням особистого життя, поет одружується із Людмилою Півторадні, кур'ером обласної друкарні, невдовзі у нього народжується син Олесь. До Черкас із Біївців переїздить поетова мати (вона й деталізує подробиці тієї пори). Визначити роль інтерв'юера та респондента на цьому етапі розмови складно, оскільки співбесідники, будучи добре обізнані з життям Симоненка, лише взаємодоповнюють один одного, не вдаючись до запитань. Ми схильні до думки, що їхні розлогі репліки набувають ознак літературних записів, вдало оформлених М. Сомом в інтерв'ю-нарис. Мемуарний матеріал викладається як єдиний текст, побудований на достовірних фактах, означених фрагментарним викладом подій та відсутністю наскрізної сюжетної лінії. Материна розповідь торкається роботи поета у редакції газети «Черкаська правда», де рік тому він проходив журналістську практику. Володіючи цією інформацією, М. Сом доповнює її: «Іще на переддипломній практиці у «Черкаській правді» старанного та обдарованого Симоненка запримітили одразу і опісля запросили літпрацівником у відділ культури. (...) Тут він друкував свої перші замальовки, кореспонденції, рецензії і вірші» [20, 45]. Активна журналістська робота В.Симоненка (наголошують співбесідники) пов'язана із газетами «Молодь Черкащини» та «Робітнича газета».

У черкаський період поряд із журналістською діяльністю поет інтенсивно займався літературною творчістю, працюючи у різних жанрах. З-під його пера виходять вірші та віршовані новели, поеми, байки, сатиричні епітафії, новели й оповідання, казки і переклади, публіцистика й літературна критика. Мовби передчуваючи ранню смерть («Не докорю ніколи і нікому, / Хіба на себе інколи позлюсь, / Що в двадцять літ в моєму серці втома, / Що в тридцять – смерті в очі подивлюсь» [19, 115]), він надолужує у майбутнього нереалізовані плани, непосильно працюючи, залишається нещадним до себе. На межі життя і смерті він відчуває власну нереалізованість, невдоволеність собою. Про це оповідає матір, на

підтвердження власних слів використовує щоденникові записи сина: «Земля вже двадцять восьмий раз несе мене навколо Сонця. Мало встиг я зробити за цей час гарного і доброго. Зате навчився я пити горілку, смердіти тютюном, навчився мовчати і бути обережним, коли слід кричати...» [20, 55].

На завершення розмови учасники діалогу рясно цитують щоденникові філософські сентенції В. Симоненка, якими підкріплюють власні спогади. Такий перебіг бесіди є яскравим прикладом довільної форми інтерв'ю, коли розмову вдається переривати і доповнювати різними вставками, цитатами, непрямою мовою [2, 134]. Вони вияскравлюють поетову невлаштованість, свідому відстороненість від абсурдного світу, відсутність друзів та брак нормального спілкування. Завважмо, що на ту пору в суспільних ідеологічних фільтрах уже застрягали імена інакодумних, а з-поміж них і В. Симоненка. М. Сом підкреслює на його непроглядну самотність, викликану дефіцитом київського середовища, насправді через цензурні обмеження він не називає об'єктивні причини, проте вдумливий читач крізь щоденникові рядки, цитовані автором, збагне внутрішню незахищеність митця: «Тепер я став у Черкасах ще самотніший... Коли я говорю про дикий острів і свою самотність, то в цьому немає ніякогісінької зневаги до людей... Просто я не зустрів серед них духовної рідні...» [20, 53-54]. Поет, як зазначає літературознавець Л. Тарнашинська, у Черкасах «відчував, з одного боку, певні переваги «несуетності», а з другого – обмеженість і духовну задуху від браку середовища» [21, 112]. Розміреність провінційного життя виявилася спонукою до плідної творчої діяльності поета, натомість він повсякчас відчував власну незреалізованість, у його поезії простежуються мотиви туги, самотності, відірваності і втечі від чужого йому світу абсурду. За таких умов поет виривається зі звичних йому меж традиційної поезики, за словами Н. Зборовської, у його віршах «з'являються ліричні рефлексії, пронизані модерністськими настроями самотності й світозречення» [7, 79]. У новаторській поезії В. Симоненка «Я тікаю від себе, від

муки і втоми» досить виразно проглядаються мотиви важкої туги, непроглядної втоми.

Поет повсякчас прагнув до творчої самореалізації, шукав і віднаходив повноцінну внутрішню цілісність у спілкуванні із людьми, які мислили розкуто й творчо. Повсякчас пропивався із бідного на мистецькі події черкаського життя у київське інтелектуальне середовище, у якому віднаходив підтримку і натхнення для подальшої праці. Співрозмовники обговорюють подію, знакову у популяризації імені В. Симоненка. Майже за рік до смерті у день свого народження 8 ічня 1963 року він пережив справжнє духовне піднесення: у республіканському Будинку літераторів відбувся творчий вечір його й Миколи Вінграновського. Подія обговорювалася як цілком неординарна, викликала неоднозначні відгуки і резонанс у мистецьких колах. Напередодні поширювалися слухи, що замислювалася вона як нещадна відсіч молодим авторам, які шукали новацій і незалежного творчого мислення. На цьому етапі розмови бесіда набуває ознак нарисового характеру. Можна ствердно сказати, що вона виокремлюється із загальної канви спогадів і сприймається як літературний есей із достовірними фактами про добу та її характер.

З діалогу помітно, що мати знає про цю подію, проте як вдячний співрозмовник звертає увагу на неясні для неї місця, наготові тримає запитання. М. Сом цікавий їй як співрозмовник, і вона, не втручаючись в його оповідь, мовби вперше чує, що на вечорі головував Максим Рильський, який визначив тонус розмови і спрямував її в об'єктивне полемічне русло. Присутній там письменник Борис Комар свідчить: «Засідання з самого початку пішло, як мовиться, не за сценарієм. Найперше чомусь відмовився від головування на ньому тодішній голова секції поезії Микола Нагнибіда (М. Сом припускає, що він злякався – О.Р.). І цю роль перебрав на себе Максим Рильський. Та й саме обговорення відбувалося зовсім не так, як сподівалися» [11, 102]. На вечорі високо оцінили значні творчі здобутки авторів (неупереджено виступали В. Іванисенко, Т. Масенко, Л. Коваленко, А. Кац-

нельсон, М. Сом). На противагу кон'юнктурній критиці, яка несправедливо засуджувала їхню творчість, звинувачуючи у відриві від життя, формалізмі, штукарському новаторстві тощо, був об'єктивно оцінений поетичний доробок поетів. Стенограма вечора, згодом у скороченому вигляді надрукована у «Літературній Україні», фіксує, що там Симоненко читав свої злободенні вірші «Перехожий», «Герострат», «Злодій», інтимну лірику, викликавши шквал схвальних відгуків аудиторії. Учасники діалогу-спогаду сходяться на думці, що це був останній прижиттєвий творчий підйом В. Симоненка.

З етичних міркувань М. Сом намагається оминати розмови про поетову смерть. Радше пририта горем мати спонукає його до цієї розмови, щоб у подробицях зафіксувати останні години прощання з сином. Спливають імена київських інакодумців, які, попри заборони і стеження, мали мужність засвідчили одновимірність життєвої позиції із В. Симоненком. М. Сом називає імена В. Біленка, М. Вінграновського, Алли Госької, В. Грінчака, П. Засенка, Л. Коваленка, Л. Кореневича, Михайлини Коцюбинської, А. Перепаді, Б. Олійника, І. Світличного, О. Стаєцького, А. Шевченка, які взяли участь у прощанні з поетом. Материні спогади дозволяють спростувати різночитання дати поетової смерті, оскільки, за її словами, «він помер не 14 грудня – як усюди пишуть, а біля дванадцятої ночі 13 грудня» [20, 60]. Цей важливий факт надзвичайно цінний для правдивого прочитання літературної біографії В. Симоненка.

Згідно з класифікацією російського літературознавця О. Єгорова, у автобіографічних текстах виокремлюються чотири типи художніх образів: конструктивні, деструктивні, репродуктивні та іконічні [10, 47]. Ми схильні вважати, що образ В. Симоненка, сформований крізь призму спогадів його матері Ганни Щербань та близького університетського товариша поета М. Сома, доречно сприймати як іконічний. Співбесідники на різних етапах інтерв'ю здобуваються лише на позитивні характеристики поета. До прикладу, М. Сом: «Він був серйозною натурою, людиною діла і сло-

ва» [20, 24]; «Василь же був натурою тонкою, надто делікатною, сором'язливою і вразливою» [20, 33]; «Висока совість... Кмітливий розум... Дивовижна працелюбність... Товариська подільчивість» [20, 42]. Мати: «Я всяким бачила свого Василя: веселим і печальним, задумливим і тривожним, добрим і сердитим. Але більше всього – добрим. Добрим і щедрим» [20, 42]. Іконічність тут тлумачиться як тип духовності, повноцінне гармоніювання внутрішньої і зовнішньої сутності людини. Його життєва позиція означена як тест на свободу, цілісну гармонійну еволюцію, звідси визначаються джерела його трансцендентності і вибудовується поетова іконосфера, означена як незалежний спосіб мислення і буття.

Висновки. Інтерв'ю-спогад «З матір'ю на самоті» з-поміж творів художньої документалістики виокремлюється завдяки жанровій своєрідності та незвичній архітектоніці. Враховуючи час його публікації, доречно завважити новаторський підхід автора й упорядника спогадів М. Сома до не практикованій за радянської доби незвичної досі форми подачі журналістського матеріалу, який одночасно сприймається і як художній текст. Із діалогізованого інтерв'ю простежуються важливі основні етапи творчості та життєвого шляху В. Симоненка, які доповнюються маловідомими штрихами до біографії поета і дозволяють увиразнити його творче обличчя, визначити уподобання і смаки, з'ясувати його роль у контексті культурно-мистецьких змагань доби. Вражає мистецька неординарність поета М. Сома, прекрасного комунікатора, який близько знаючи В. Симоненка, свої спогади нашаровує на материні, аби досягти бажаного результату, зібрати якомога більше інформації про поета. Впорядкований ним інтерв'ю-спогад сприймається як ліризований драматичний твір із властивими йому складниками – зачином, розвитком дії, кульмінацією і кінцівкою. А сам інтерв'юер на різних етапах інтерв'ювання перебирає роль респондента, перетворюючись із допитувача у зацікавленого співбесідника.

Список використаної літератури

1. Вайшенберг З. Новинна журналістика: Навчальний посібник / Зігфрід Вайшенберг. – К. : Академія Української Преси, 2004. – 262 с.
2. Вальтер фон Ла Рош Вступ до практичної журналістики: Навчальний посібник / Вальтер фон Ла Рош. – К. : Академія Української Преси, 2005. – 229 с.
3. Гетьманець М., Михайлин І. Сучасний словник літератури і журналістики / М.Ф. Гетьманець, І.Л. Михайлин. – Х. : Прапор, 2009. – 384 с.
4. Гончар О. Витязь молоді української поезії / Олесь Гончар // Симоненко В. Зажинок : поезія, проза, статті, виступи, щоденник, листи, спогади про Василя Симоненка, літературознавчі студії. – Черкаси : Брама-Україна, 2011. – С. 507-511.
5. Дзюба І. Василь Симоненко / Іван Дзюба З криниці літ : У 3 т. – Т. 3. – К. : Києво-Могилянська Академія, 2007. – С. 517-533.
6. Жулинський М. Василь Симоненко / Микола Жулинський // Жулинський М. Із забуття – в безсмертя. – К. : Дніпро, 1990. – С. 397-415.
7. Зборовська Н. Шістдесятники / Ніла Зборовська // Слово і час . – 1999. – № 1. – С. 74-80.
8. Здоровега В. Теорія і методика журналістської творчості / Володимир Здоровега. – Л. : ПАІС, 2004. – 268с.
9. З матір'ю на самоті / Авт. та упоряд. М.Д. Сом. – К. : Молодь, 1990. – 128с.
10. Цит. за: Касян Л. «Книга життя» Ірини Жиленко: «Номо feriens» в автобіографічно-мемуарному дискурсі / Людмила Касян // Слово і час. – 2012. – № 6. – С. 41-49.
11. Комар Б. Стенограма обговорення поезії М. Вінграновського і В.Симоненка : Передмова / Борис Комар // Сом М. З матір'ю на самоті / Микола Сом. – К. : Смолоскип, 2005. – С.101-102.
12. Кошелівець І. У хороший Шевченків слід ступаючи / Іван Кошелівець // Симоненко В. Берег чекає. – К. : Наукова думка, 2001. – С. 11-46.
13. Мельник Г., Тепляшина А. Основы творческой деятельности журналиста / Г.С. Мельник, А.Н. Тепляшина. – СПб. : Питер, 2006. – 272 с.

14. Михайлин І. Основи журналістики : Підручник. Вид. 3-є доп. і поліпш. / І.Л. Михайлин. – К. : ЦУЛ, 2003. – 284 с.
15. Моренець В. Василь Симоненко : Філософія почуття // Моренець В.П. На відстані серця : Літ.-крит. ст., нариси, есе. – К. : Рад. письменник, 1986. – С. 2-104.
16. Пахаренко В. Як він ішов... : Духовний профіль Василя Симоненка на тлі його доби : Літературознавчий есей / В.І. Пахаренко. – Черкаси : Брама-Україна, 2004. – 52 с.
17. Поліщук В. Про витязя слово : Штрихи поетичної Симоненкіани / В.Т. Поліщук // Поліщук В. Слава не вмере, не поляже... – Черкаси : Сіяч, 1996. – С. 67-73.
18. Сверстюк Є. Симоненко – ідея; Симоненкові листи / Євген Сверстюк // Сверстюк Є. На святі надій : Вибране : Літ.-худож. вид. – К. : Наша віра, 1999. – С. 443-456.
19. Симоненко В. Вибрані твори / Василь Симоненко / Упоряд. Анатолій Ткаченко, Дана Ткаченко. – К. : Смолоскип, 2010. – 852 с.
20. Сом М. З матір'ю на самоті / Микола Сом. – К. : Смолоскип, 2005. – 134 с.
21. Тарнашинська Л. «Поетика поривань» як естетична норма: Василь Симоненко / Людмила Тарнашинська // Тарнашинська Л. Українське шістдесятництво : профілі на тлі покоління. – К. : Смолоскип. – С.100-145.
22. Ткаченко А. Василь Симоненко : Нарис життя і творчості / А.О. Ткаченко. – К. : Дніпро, 1990. – 312 с.
23. Ткаченко А. Палімпсести Василя Симоненка або Неканонізований Симон / Анатолій Ткаченко // Симоненко В. Вибрані твори. – К. : Смолоскип, 2010. – С. 20-70.

Аннотация. Рарицкий О. Диалог-воспоминание «С матерью наедине»: личность автора сквозь призму эпохи. В статье на материале диалога-воспоминания «С матерью наедине», построенного в виде беседы поэта М. Сома с матерью В. Симоненко Анной Щербань, уточняются малоизвестные факты биографии писателя, выясняются обстоятельства создания отдельных стихов, определяется их художественная и эстетическая ценность. Сквозь призму разнородного мемуарного материала детализируется творческий профиль автора в контексте эпохи.

Ключевые слова: диалог-воспоминание, мемуары, интервью, интервьюер, интервьюент, творческая биография.

Summary. Raryts'kyy O. Dialogue reminiscences «With mother in the private»: the author's figure through a prism of time. *The article deals with the materials of the dialogue-reminiscences «With mother in the private» where in the conversation of the poet M. Som with Hanna Shcherban', V.Symonenko's mother, little known facts of the artist's biography are specified, the circumstances of writing some poems are clarified, their artistic and esthetic value is determined. The creative profile of the author in the context of the epoch is detailed in the light of various memoir materials.*

Key words: *dialogue-reminiscences, memoirs, interviewer, interviewee, creative biography.*

УДК 821.161.2-6.09

Наталія ГЛУШКОВЕЦЬКА

ЕПІСТОЛЯРІЙ ЯК ДЖЕРЕЛО ПІЗНАННЯ ТВОРЧОЇ МАЙСТЕРНІ ВАСИЛЯ СТУСА НЕВОЛЬНИЧОГО ПЕРІОДУ

У статті на основі аналізу епістолярної спадщини В. Стуса невольничого періоду простежено специфіку творчої робітні віршописця. Акцентовано увагу на наявних у листах цього часу численних варіантах віршів, коментарях до прочитаних творів, роздумах про сутність поезії та призначення поета. Авторка доводить, що епістолярій митця є одним з основних джерел аналітичного розуміння його поетичної творчості.

Ключові слова: *В. Стус, епістолярій, поезія, творча майстерня, ув'язнення, оніричні стани.*

Постановка проблеми. Табірна епістолярна спадщина В. Стуса хронологічно окреслена 1972-1985 рр. (окрім 8місячної перерви між ув'язненнями) є унікальним явищем в